

Боровик П. М.
канд. екон. наук, доцент кафедри геодезії, картографії і кадастру
Солодкий Н. С.
здобувач вищої освіти
Уманський національний університет садівництва
м. Умань, Україна

ЕВОЛЮЦІЯ ЄДИНОГО ПОДАТКУ З СУБ'ЄКТІВ АГРОБІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Вперше ідея єдиного податку в аграрній галузі була запроваджена на практиці на початку 20-х рр. ХХ ст. на території СРСР у вигляді єдиного натурального податку на продукти сільськогосподарського виробництва. У даний історичний період введення сплати єдиного натурального податку було обумовлено наявністю численних податків на окремі види сільськогосподарської продукції, платниками яких було сільське населення. Все це стримувало розвиток сільського господарства. Єдиний натуральний податок запроваджувався у загальнообов'язковому порядку для всього сільського населення та замість усіх існуючих на той час натуральних податків (виключення становив трудовий і гужевий податок, введений декретом РНК від 22 листопада 1921 р. замість трудової та гужевої повинностей). Справляння єдиного податку вперше було закріплено на законодавчому рівні декретом ВЦВК і РНК від 17 березня 1922 р. [1]. Проте єдиний натуральний податок остаточно не вирішив проблеми багаточисельності податків з селян, що перешкоджало визначенню їхніх доходів і витрат у повному обсязі. Крім того, зменшувалась можливість диференціації оподаткування на основі принципу прогресії. У зв'язку з цим 10 травня 1923 р. ВЦВК було прийнято декрет про єдиний сільськогосподарський податок, що об'єднував у собі єдиний натуральний податок, трудовий і гужевий податок, подвірно-грошовий, загально-громадський (у частині оподаткування селян) та деякі місцеві податки [2]. Спочатку єдиний сільськогосподарський податок сплачувався частково натурою, а частково грошима, причому селяни могли самі обирати форму сплати і лише з 1924 року було вирішено перейти виключно до грошової форми його сплати.

Податок сплачувався залежно від кількості і якості земель, закріплених за тим або іншим селянським господарством. Він був диференційований за місцевостями, враховував ступінь інтенсифікації землеробства (наприклад, наявність тяглової сили). Податок стягувався не земельними, як до цього часу, а фінансовими органами. При визначенні оподатковуваного доходу враховувалися не тільки прибутки від землі, але й сторонні заробітки. Згідно з вимогами Земельного кодексу, селянське господарство оподатковувалось приблизно так, як мали б оподатковуватись власники землі. Але селяни не визнавалися власниками землі і, як наслідок, купівля-продаж землі була заборонена.

В 1928-1929 рр., із скасуванням НЕПу, запроваджений нормативно-правовий акт, який визначав порядок справляння єдиного сільськогосподарського податку на поточний календарний рік [3]. На наш погляд, у цей історичний період до сільськогосподарського податку одночасно застосовувався термін “єдиний” у зв’язку з тим, що цей податок замінив собою деякі раніше існуючі податки, які з введенням єдиного сільськогосподарського податку були скасовані для сільського населення. При цьому у 20-і роки ХХ ст. єдиний сільськогосподарський податок був загальнообов’язковим для всього сільського населення. Даний податок зобов’язані були сплачувати як одноосібні селянські господарства, для яких поступово збільшувались його ставки, так і державні та колективні господарства [4]. Але у 30-і роки ХХ ст. єдиний сільськогосподарський податок сплачувався лише колгоспниками з доходів від власного господарства та одноосібними селянськими господарствами [5].

Таким чином, існуючий протягом 1922 року єдиний натуральний податок, а також запроваджений після нього єдиний сільськогосподарський податок деякою мірою спрощували оподаткування сільського населення шляхом справляння одного податку замість багатьох інших. Тому їх слід вважати історичними прообразами фіксованого сільськогосподарського податку, який справляється в Україні. Варто зазначити, що справляння як єдиного натурального, так і єдиного сільськогосподарського податків, що мали місце під час відповідного історичного періоду здійснювалось на підставі законодавства СРСР. Крім того, в 1930 р. на території міста Києва було запроваджено єдиний сільськогосподарський податок, порядок нарахування і сплати якого визначався Постановою Київського окружного виконавчого комітету від 29 квітня 1930 р. Проте в 1931 році дію цього нормативно-правового акта було припинено[6].

В цей же час одноосібне приватне селянське господарство було замінено колгоспним виробництвом, контракція як загальна форма заготівель сільськогосподарської продукції була замінена на обов’язкове постачання, яке мало ознаки податку. Рівень цін на зерно та іншу сільськогосподарську продукцію, що постачалась в державні резерви, в цей період був в 10-12 разів нижчим від ринкових цін. Розробляється єдиний план розвитку сільського господарства. Розмір контракції встановлювався у відсотках від валового збору, тобто об’єм постачань визначався після збирання врожаю. 19 січня 1933 року Раднарком СРСР і ЦК ВКП(б) прийняли ухвалу «Про обов’язкове постачання зерна державі», згідно з якою договірна система заготівель зерна була скасована і встановлені для всіх товаровиробників тверді (обов’язкові) розміри постачання в державні запаси спочатку зерна, а потім і м’яса, молока, картоплі, соняшнику та іншої продукції.

В 30-40 роках ХХ сторіччя в СРСР з відміною єдиного сільськогосподарського податку аграрні товаровиробники знову стали платниками земельного податку, ставки якого було диференційовано залежно від родючості ґрунту, що відповідає сучасній практиці оцінки угідь з метою їх оподаткування. В цей період за допомогою податку держава здійснювала регулювання сільськогосподарського виробництва та намагалася прискорити

кооперацію селянських господарств. При цьому ставки земельного податку для колективних, одноосібних та «куркульських» господарств були різними [181], що робило земельний податок засобом тиску на одноосібні селянські господарства і стримувало розвиток товарно-грошових відносин.

Наприкінці ХХ ст. в нашій державі було прийнято ряд нормативно-правових актів з питань оподаткування: Закон України «Про запровадження в порядку експерименту єдиного (фіксованого) податку для сільськогосподарських товаровиробників» від 15 січня 1998 р. (даний Закон нині втратив чинність) [7]; Закон України «Про фіксований сільськогосподарський податок» від 17 грудня 1998 р. [8]. Саме цими нормативними актами встановлено спрощений порядок оподаткування сільськогосподарських підприємств, методику нарахування і сплати фіксованого сільськогосподарського податку.

Наразі, ця податкова форма набула статусу єдиного податку для суб'єктів аграрного бізнесу (єдиного податку для платників ІV групи [9]).

Проте, на нашу думку, механізм справляння єдиного податку для суб'єктів агробізнесу не є остаточно сформованим та потребує подальшого вдосконалення. Саме цьому слід присвятити подальші наукові пошуки в обраній сфері наукових досліджень.

Література:

1. О едином натуральном налоге: Декрет ВЦИК от 17 марта 1922 года. ВЦИК. Офиц. изд. М.: Сборник Указов СССР. 1922. № 25. С. 284.
2. О едином сельскохозяйственном налоге: Декрет ВЦИК от 10 мая 1923 года. ВЦИК. Офиц. изд. М.: Сборник Указов СССР. 1923. № 42. С. 451.
3. О положении о едином сельскохозяйственном налоге и облегчении средняцкого хозяйства: Указ ЦИК и СНК СССР от 8 февраля 1929 г. ЦИК и СНК СССР. Офиц. изд. М.: Сборник Законов СССР. 1929. № 10. С. 95.
4. Єдиний сільськогосподарський податок 1930/31 рр. на Київщині. Київ: Видання Київського окрфінвідділу, 1930. 112 с.
5. Тепцов Н. Коллективизация, ее пути и уроки. Сельская жизнь. 1989, за 8, 10, 11, 12 марта.
6. Саблук П.Т. Розвиток земельних відносин в Україні. К.: ІАЕ, 2006. 396 с.
7. Про запровадження в порядку експерименту єдиного (фіксованого) податку з сільськогосподарських товаровиробників: Закон України від 15.01.1998 р. Верховна Рада України. Офіц. вид. К.: Відомості Верховної Ради України. 1998. № 25. С. 47.
8. Про фіксований сільськогосподарський податок: Закон України від 17.12.1998 року № 320-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/320-14#Text>. (дата звернення: 14.11.2021).
9. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>. (дата звернення: 14.11.2021).